

Ύστερα πυθαγόρεια κείμενα σε διάλογο και αντιπαράθεση – με άλλες φιλοσοφικές παραδόσεις, και μεταξύ τους Κ. ΜΑΚΡΗΣ, 22/12/2021

Χωρία και αποσπάσματα που θα συζητηθούν στην ομιλία

1. ΘΕΑΝΩ¹

Περὶ εὐσεβείας (Στοβαίος, I.10.13, σελ. 125-126 C. Wachsmuth)

Καὶ συχνοὺς μὲν Ἑλλήνων πέπυσμαι νομίσει φάναι Πυθαγόραν ἐξ ἀριθμοῦ πάντα φύεσθαι. αὐτὸς δὲ ὁ λόγος ἀπορησίας ἔχεται, πῶς ἂ μὴδὲ ἔστιν ἐπινοεῖται καὶ γεννᾶν.

ὁ δὲ οὐκ ἐξ ἀριθμοῦ, κατὰ δὲ ἀριθμὸν ἐλεγε πάντα γίνεσθαι, ὅτι ἐν ἀριθμῷ τάξις πρώτη, ἧς μετουσίᾳ κἄν τοῖς ἀριθμητοῖς πρῶτόν τι καὶ δεύτερον καὶ τᾶλλα ἐπομένως τέτακται.

2. ΤΙΜΑΙΟΣ ΛΟΚΡΟΣ

Περὶ ψυχᾶς κόσμῳ καὶ φύσει -> *Περὶ φύσει κόσμῳ καὶ ψυχᾶς* (§§ 84–86, σελ. 224, 13 - 225, 5 εκδ. W. Marg)

εἰ δὲ κά τις σκλαρὸς καὶ ἀπειθής, τούτῳ δὲ ἐπέσθω κόλασις ἅ τ' ἐκ τῶν νόμων καὶ ἅ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπάγοισα δείματά τε ὑπωράνια καὶ τὰ καθ' Ἄιδεος, ὅθι κολάσιες ἀπαραίτητοι ἀπόκεινται δυσδαίμοσι νερτέροις, καὶ τᾶλλα ὅσα ἐπαινέω τὸν Ἰωνικὸν ποιητᾶν ἐκπλαγέντας ποιεῦντα τῶς ἐναγέας. ὡς γὰρ τὰ σώματα νοσώδεσιν ποκα ὑγιάζομεν, αἶ κα μὴ εἴκη τοῖς ὑγιεινοτάτοις, οὕτω τὰς ψυχᾶς ἀνείργομεν ψευδέσιν λόγοις, αἶ κα μὴ ἄγεται ἀλαθέσι. λέγοντο δ' ἀναγκαίως καὶ τιμωρίαι ξένοι, ὡς μετενδυομέναν τᾶν ψυχᾶν τῶν μὲν δειλῶν ἐς γυναικεῖα σκάνεα ποθ' ὕβριν ἐκδιδόμενα, τῶν δὲ μαιφόνων ἐς θηρίων σώματα ποτὶ κόλασιν, λάγων δ' ἐς συῶν [ὄνων *coniecit* Marg] ἢ κάπρων μορφάς, κούφων δὲ καὶ μετεώρων ἐς πτηνῶν ἀεροπόρων, ἀργῶν δὲ καὶ ἀπράκτων ἀμαθῶν τε καὶ ἀνοήτων ἐς τᾶν τῶν ἐνύδρων ιδέαν.

3. ΘΕΑΡΙΔΑΣ

Περὶ φύσεως (Κλήμης, *Στρωματεῖς*, V.133.1)

Θεαρίδας δὲ ἐν τῷ *Περὶ φύσεως* γράφει·
'ἅ ἀρχὰ τῶν ὄντων, **ἀρχὰ μὲν ὄντως ἀληθινά**, μία·
κείνα γὰρ ἐν ἀρχῇ τέ ἐστιν ἓν καὶ μόνον.'

¹ Πβ. J. Forestal & M. Philips (ed.), *The Wives of Western Philosophy. Gender Politics in Intellectual Labor*, Abingdon & New York: Routledge, 2021.

4. ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ (Codex Patmos 263, fol. 269v, Πυθαγόρου δόξα περι ἐνὸς θεοῦ)

4α. Κλήμης Αλεξανδρεύς, Προτρεπτικός, VI.72.4-5

Οὐκ ἀποκρυπτεόν οὐδὲ τοὺς ἀμφὶ τὸν Πυθαγόραν, οἱ φασιν·
'ὁ μὲν θεὸς εἷς, χοῦτος δὲ οὐχ, ὡς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμῆσιος,
ἀλλ' ἐν αὐτῷ, ὄλος ἐν ὄλῳ τῷ κύκλῳ ἐπίσκοπος πάσας γενέσιος,
κρᾶσις τῶν ὄλων, αἰὶ ὦν καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυνάμιων καὶ ἔργων,
ἀπάντων ἐν οὐρανῷ φωστήρ καὶ πάντων πατήρ, νοῦς καὶ ψύχωσις
τῷ ὄλῳ κύκλῳ, πάντων κίνασις.'

4β. (ψευδο-)Ιουστίνος, Λόγος παραινετικός πρὸς Ἑλληνας, 19.2

ὁ δὲ τοῦ Μνησάρχου Πυθαγόρας [...] ἄξια καὶ αὐτὸς τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίας περὶ
ἐνὸς θεοῦ φρονῶν φαίνεται. τὴν γὰρ μονάδα ἀρχὴν ἀπάντων λέγων καὶ ταύτην τῶν
ἀγαθῶν ἀπάντων αἰτίαν εἶναι, δι' ἀλληγορίας ἕνα τε καὶ μόνον διδάσκει θεὸν εἶναι. ὅτι
δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ἀφ' ὧν μονάδα καὶ ἐν πολλῷ διαφέρειν ἀλλήλων ἔφη. τὴν
μὲν γὰρ μονάδα ἐν τοῖς νοητοῖς εἶναι λέγει, τὸ δὲ ἐν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. εἰ δὲ καὶ
σαφεστέραν ἀπόδειξιν περὶ ἐνὸς θεοῦ τῆς Πυθαγόρου δόξης ποθεῖτε γνῶναι, ἀκούσατε
καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης. οὕτω γὰρ ἔφη·

'ὁ μὲν θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ οὐχ, ὡς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμῆσιος, 1
ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ὄλος ἐν ὄλῳ τῷ κύκλῳ ἐπισκοπῶν πάσας [τὰς] γενεσίης ἐστὶ,
κρᾶσις ἐὼν τῶν ὄλων αἰώνων καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυνάμιων καὶ ἔργων
ἀρχὰ πάντων, ἐν οὐρανῷ φωστήρ καὶ πάντων πατήρ, νοῦς καὶ ψύχωσις
τῶν ὄλων, κύκλων ἀπάντων κίνασις.' οὕτω μὲν οὖν ὁ Πυθαγόρας. 5

Πβ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, Κατὰ Ἰουλιανοῦ, I.42.1-11

2 αὐτῷ πάσας γενεάς 3 ὦν καὶ φῶς τῶν αὐτοῦ δυνάμεων 5 πάντων

Ἴδου δὴ σαφῶς 'ἕνα' τε εἶναι λέγει 'τὸν' τῶν ὄλων 'θεὸν' καὶ 'πάντων ἀρχὴν' ἐργάτην τε
'τῶν αὐτοῦ δυνάμεων', 'φωστήρα' καὶ 'ψύχωσιν' ἤτοι ζωοποίησιν 'τῶν' ὄλων καὶ 'κύκλων
πάντων κίνησιν'· αὐτοκίνητον γὰρ οὐδέν, παρῆκται δὲ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ τοῦ
μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κίνησιν λαχόντα φαίνεται.

5. ΟΝΑΤΑΣ

5.1. Αδέσποτο ἀπόσπασμα (?)

τοιούτος (*scil.* ἀκίνητος) δὲ ὁ θεός, ὡς καὶ αὐτὸς Ὀνήτωρ ὁ Ταραντίνος· φησὶ δὲ οὕτως·

ΕΣΤΙ ΓΑΡ ΗΓΕΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΕΙΣ ΑΕΙ ΩΝ ΘΕΟΣ,
ΜΟΝΙΜΟΣ ΑΚΙΝΗΤΟΣ ΑΥΤΟΣ ΕΑΥΤΩΙ ΟΜΟΙΟΣ.
[Ιωάννης Λυδός, *Περὶ μηνῶν*, II.12]

ΕΣΤΙ ΓΑΡ ΗΓΕΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΘΕΟΣ ΕΙΣ ΑΕΙ ΩΝ,
ΜΟΝΙΜΟΣ ΑΚΙΝΗΤΟΣ ΑΥΤΟΣ ΑΥΤΩΙ ΟΜΟΙΟΣ,
ΕΤΕΡΟΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ...
[Φύλων, *Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας*, 100 (= Φιλόλαος)].

5.2. *Περὶ θεοῦ καὶ θείου* (Στοβαίος, I.1.39, σελ. 48-50 C. Wachsmuth)

Ὁ μὲν θεὸς τὰ τῶν ἄλλων ζώων ἐπαίει, οὔτε νοητῶς οὔτε ἐπαϊστῶς, εἰ μὴ τισὶ πάγχυ ὀλίγοις τῶν ἀνθρώπων. [καὶ δυνάμεις δ' αὐτῷ ἀλήθεια· ὧν οἶμαι νομεύς εἰ ἐναργέα τε καὶ ἐπαϊστά.] αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἐστὶν νόος καὶ ψυχὰ καὶ τὸ ἀγεμονικὸν τῷ σύμπαντος κόσμῳ· ταὶ δὲ δυνάμεις αὐτῷ τάληθέα², ὧν ἐντι νομεύς, [τὰ τ' ἔργα καὶ τὰ πράξεις] καὶ ταὶ κατὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπιστρωφώσεις. ὁ μὲν ὧν θεὸς αὐτὸς οὔτε ὀρατὸς οὔτε αἰσθητός, ἀλλὰ λόγῳ μόνον καὶ νόῳ θεωρατός· τὰ δ' ἔργα αὐτῷ καὶ ταὶ πράξεις ἐναργεῖς τε καὶ αἰσθητά ἐντι πάντεσσιν ἀνθρώποις, δοκέει δέ μοι καὶ μὴ εἷς εἶμεν ὁ θεός, ἀλλ' εἷς μὲν ὁ μέγιστος καὶ καθυπέρτερος καὶ ὁ κρατέων τῷ παντός, τοὶ δ' ἄλλοι πολλοὶ διαφέροντες κατὰ δύναμιν· βασιλεύεν δὲ πάντων αὐτῶν ὁ καὶ κράτει καὶ μεγέθει καὶ ἀρετῇ μέζων. οὗτος δὲ κ' εἶη θεὸς ὁ περιέχων τὸν σύμπαντα κόσμον, τοὶ δ' ἄλλοι θεοὶ οἱ θέοντές εἰσι κατ' οὐρανὸν σὺν τῷ τῷ παντός περιαγήσει, κατὰ λόγον ὀπαδέοντες τῷ πράτῳ καὶ νοατῷ.

- τοὶ δὲ λέγοντες ἓνα θεὸν εἶμεν, ἀλλὰ μὴ πολλῶς, ἀμαρτάνοντι·

τὸ γὰρ μέγιστον ἀξίωμα τῆς θείας ὑπεροχῆς οὐ συνθεωρεῦντι. λέγω δὴ τὸ ἄρχεν καὶ καθαγέεσθαι τῶν ὁμοίων καὶ κράτιστον καὶ καθυπέρτερον εἶμεν τῶν ἄλλων. τοὶ δ' ἄλλοι θεοὶ ποτὶ τὸν πρῶτον θεὸν καὶ νοατὸν οὕτως ἔχοντι ὥσπερ χορευταὶ ποτὶ κορυφαῖον καὶ στρατιῶται ποτὶ στραταγὸν καὶ λοχῖται καὶ ἐντεταγμένοι ποτὶ ταξιάρχαν καὶ λοχαγέταν, ἔχοντες φύσιν ἔπρεσθαι καὶ ἐπακολουθῆν τῷ καλῶς καθηγεομένῳ. ξυὸν μὲν ὧν αὐτῶν τὸ ἔργον ἐστὶ καὶ τῷ ἄρχοντος καὶ τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' οὐ κ' ἔτι δύνανται συντετάχθαι τοὶ ἀρχόμενοι ποτὶ τὸ ἔργον ἀπολειφθέντες ἀγεμόνος, ὥσπερ οὔτε χορευταὶ ποτὶ συναοιδίαν, οὔτε στρατιῶται ποτὶ στρατηγόν, ἀπολειφθέντες ἀγεμόνος, τοὶ μὲν στραταγῶ, τοὶ δὲ κορυφαίῳ.

Τοιαῦτα δὲ φύσις οὐδενὸς προσδεῖται, οὔτε συγγενέος οὔτε ἔξωθεν· διόπερ οὔτε ἐκ δύο συνάρμοστα, ψυχᾶς καὶ σώματος (καὶ γὰρ διόλω ἐστὶ ψυχᾶ), οὔτε ἐναντίων τινῶν (τὰ γὰρ ἐναντία καὶ κρατέν καὶ κρατεῖσθαι πέφυκεν). ἀ δέ γε τοῦ σώματος κρᾶσις μιαίνει τὸ καθαρὸν τᾶς ψυχᾶς· ἀ μὲν γὰρ ἀκήρατος καὶ θεῖόν ἐστὶ, τὸ δὲ θνατὸν καὶ θολομιγές· οὕτω δὲ μιαίνει καὶ μόλυβδος χρυσὸν καὶ πᾶν τὸ τῷ φύσει γνήσιον τὸ νόθον. ὅλως δὲ τὸ σῶμα τοῖς θνατοῖς δέδωκεν ὁ θεὸς ζῳοῖς δι' αἰδίαν ἀνάγκαν καὶ ἄφυκτον. φύσει γὰρ ἄπορον καὶ πτωχὸν πᾶν τὸ γενέσεως κεκοινωνηκός.

Θεὸς μὲν ὧν ἔστι, καθάπερ ἐν ἀρχῇ τῷ λόγῳ εἶπον, αὐτὸς γὰρ ἀρχὰ καὶ πρῶτον· θεῖος δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δινούμενα πάντα. ὡς ὁμοίως δὲ καὶ δαίμων ἐστὶν ἅ ψυχᾶ (αὐτὰ γὰρ ἄρχει καὶ κινεῖ τὸ διόλω ζῶον)· δαιμόνιον δὲ τὸ σῶμα καὶ τὰ τούτῳ γε πάντα. δεῖ ὧν οὕτω διαιεῖν, θεὸν καὶ θεῖον καὶ δαίμονα καὶ δαιμόνιον.

² τάληθέα scripsi: τάλήθεια mss. αἰσθηταί Heeren, Thesleff.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (βλ. https://docs.google.com/document/d/1ZHCoJBwozlp1RhaDBBAFY5rzz_8DoPcf7R2L94OgPWE/edit#heading=h.z6neoogo4bp5)
- Arcari, L. (2016). "Reinventing the Pythagorean tradition in Pseudo-Justin's *Cohortatio ad Graecos*", in A.-B. Renger & A. Stavru (ed.), *Pythagorean Knowledge from the Ancient to the Modern World: Askesis – Religion – Science*, Wiesbaden: Harrassowitz, 185-97.
- Becchi, F. (1992). "L'ideale della *metriopatheia* nei testi pseudopitagorici: a proposito di una contraddizione nello Ps.-Archita", *Prometheus* 18, 102-20.
- Bonazzi, M. (2008). "Towards transcendence: Philo and the renewal of Platonism in the early Imperial age", in F. Alesse (ed.), *Philo of Alexandria and Post-Aristotelian Philosophy*, Leiden-Boston: Brill, 233-51.
- Burkert, W. (1961). "Hellenistische Pseudopythagorica", *Philologus* 105, 16-43 + 226-46.
- Centrone, B. (ed.) (1990). *Pseudopythagorica ethica. I trattati morali di Archita, Metopo, Teage, Eurifamo*, Napoli: Bibliopolis.
- (2000). "La letteratura pseudopitagorica: origine, diffusione e finalità", *AION (filol)* 22, 429-52.
- (2014). "The pseudo-Pythagorean writings", in C.A. Huffman (ed.), *A History of Pythagoreanism*, Cambridge University Press, 315-40.
- (2021). "Authority and doctrine in the pseudo-Pythagorean writings", in M. Erler, J.E. Heßler & F.M. Petrucci (ed.), *Authority and Authoritative Texts in the Platonist Tradition*, Cambridge UP, 115-29.
- Dillon, J.M. (2002). "An unknown Platonist on God", reprinted in *Id.*, *The Platonic Heritage*, Farnham-Burlington (VT): Ashgate (Variorum), 2012, 237-45 (essay N° XVII).
- Dutsch, D. (2020). *Pythagorean Women Philosophers: Between Belief and Suspicion*, Oxford University Press.
- Festugière, A.-J. (2014). *La Révélation d'Hermès Trismégiste*, nouv. éd. revue et augmentée en 1 vol., avec la collab. de C. Luna, H.D. Saffrey et N. Roudet, Paris: Les Belles Lettres.
- Fritz, K. von (ed.) (1972). *Pseudepigrapha I* (Entretiens Fondation Hardt, 18), Vandœuvres-Genève.
- Gangloff, A. (ed.) (2020). Dossier *Les traités néopythagoriciens 'Sur la royauté'*, *Ktêma* 45, 1-157.
- Goulet, R. (ed.) (1989–2018). *Dictionnaire des philosophes antiques [DPhA]*, 7 vol. + Suppl., Paris: CNRS Éd.
- Horky, Ph.S. (in preparation). *Pythagorean Philosophy, 250 BCE – 200 CE. An Introduction and Collection of Sources in Translation*, Cambridge UP.
- Huffman, C.A. (1993). *Philolaus of Croton, Pythagorean and Presocratic*, Cambridge University Press.
- Macris, C. (2002). "Jamblique et la littérature pseudo-pythagoricienne", in S.C. Mimouni (ed.), C. Macris (collab.), *Apocryphité*, Turnhout: Brepols, 77-129.
- (2016). "Théano (de Crotone ou de Métaponte?)" [T28], *DPhA* 6, 820-39 + 1275.
- (2018). "Timée de Locres (Pseudo-Timée)" [T145], *DPhA* 7, 1009-17.
- (2019). "Philosophes de la Grèce antique dans un centon monothéiste de Clément", *RHR* 236.4, 767-89.
- Macris, C., Dorandi, T. & Brisson, L. (ed.) (2021). *Pythagoras redivivus. Studies on the Texts Attributed to Pythagoras and the Pythagoreans*, Baden Baden: Academia Verlag.
- McKirahan, R. (2013). "Aristotle on the Pythagoreans: his sources and his accounts of Pythagorean principles", in D. Sider & D. Obbink (ed.), *Doctrine and Doxography. Studies on Heraclitus and Pythagoras*, Berlin-Boston: de Gruyter, 53-120.
- Minon, S. (2018). "Dialectalisation et pseudépigraphie philosophique: la dorisation de la *koinè* littéraire comme marque d'école dans les fragments transmis par Stobée du traité pseudo-archytéen Περὶ νόμου καὶ δικαιοσύνης", *REG* 131.1, 1-47.
- Moraux, P. (1984). *Der Aristotelismus bei den Griechen von Andronikos bis Alexander von Aphrodisias*, vol. II: *Der Aristotelismus im I. und II. Jh. n. Chr.*, Berlin-New York: de Gruyter [σελ. 605-83].
- Pellò, C. (2020). "Phintys the Pythagorean: a philosophical approach", *Φιλοσοφία* 49.2, 11-32.
- Schofield, M. (2019). "*Diakosmêsis*", in Ph.S. Horky (ed.), *Cosmos in the Ancient World*, Cambridge UP, 62-73.
- Thesleff, H. (1961). *An Introduction to the Pythagorean Writings of the Hellenistic Period*, Åbo: Åbo Akademi.
- Thesleff, H. (ed.) (1965). *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*, Åbo: Åbo Akademi.
- Thom, J.C. (ed.) (1995). *The Pythagorean Golden Verses, with Introduction and Commentary*, Leiden-New York-Köln: Brill.
- Ulacco, A. (2017). *Pseudopythagorica dorica. I trattati di argomento metafisico, logico ed epistemologico attribuiti ad Archita e a Brotino. Introduzione, traduzione, commento*, Berlin-Boston: de Gruyter.
- (2020). "The creation of authority in pseudo-Pythagorean texts and their reception in late ancient philosophy", in E. Gielen & J. Papy (ed.), *Falsification and Authority*, Turnhout: Brepols, 183-214.
- Voisin, C. (2021). "The conception of *stasis* and *pleonexia* in pseudo-Pythagorean writings: Platonic influences and *bricolages*", *Philosophical Journal of Conflict and Violence* 5.2, 53-70.
- Zhmud, L. (2019). "What is Pythagorean in the pseudo-Pythagorean literature?", *Philologus* 163.1, 72-94.
- Zimmerman, B. (forthcoming). "'Matter is not a principle'. Neopythagorean attempts at monism", in C. Macris, T. Dorandi & L. Brisson (ed.), *From the Pseudopythagorica to the Neopythagoreans. Further Studies on the Texts Attributed to Pythagoras and the Pythagoreans*, Baden Baden: Academia Verlag.